

Поруга трагикомедије

Љубиша Јовановић је био један од највећих и најплоднијих српских глумаца двадесетог века. Одиграо је скоро пет стотина улога у позориштима бивше Југославије. Двадесет седам у Шекспировим комадима. Многе од њих припадају историји и антологији нашег глумишта: ... Јулије Цезар, Отело, Клаудије, Несрећковић, Полоније, Војвода Драшко, Игњац Глембај, Фалстаф, Јеврем Прокић, Аћим Кукић, Собакевич, Гринвалд, Калем, Макс, Дантон, Џек Бојл, Андра, Фелипе...

У Југословенском драмском позоришту провео је последњу деценију своје каријере. У позориште је улазио повијених рамена и брзог, клецнутог корака, делујући знатно истрошеније од својих година. Тај онемоћали корак на сцени је доживљавао чудесан преобра- жај. У потрази за телом улоге Љубиша се пропињао на прсте, скакутао, поцупкивао, табанао или газио на петама. Његов шармантни пијанац и лажов Џек Бојл из О'Кејсијеве драме Јунона и Паун, хода као да је без тетива.

Шепури се својим надменим и укрућеним леђима, са раменима која се “одва- жно” уздижу и спуштају и рукама које га као весла одржавају у равнотежи. И док тај бивши капетан брода парадире у карираном оделу као измишљени и офуцани клоун, док се брани лагаријама и фантазијом, док бауља између измаштаног и стварног, између очекиваног и алкохолом разореног живота, постаје нам јасно да управо у том паунском ходу и маестралном физичком прилагођ ењу лежи суштина Љубишине креације и њено снажно трагикомично дејство. Тај ход је открио и упамтио у кафани. Преузео га је од бившег трговца, алкохоличара, који је боловао од табеса. Мајсторски га је стилизовао, дорадио и органски усвојио.

Ту вештину спајања свакодневице са глумом Љубиша је доживљавао као суштину своје стварности. Тако је на најнепосреднији начин живот претварао у алегију. Лакоћа са којом је то чинио, начин на који је спајао скривено са видљивим, чинила је његову уметноет непоновљивом. У потрази која би претходила креацији он се, између исповедања живота и рађања улоге, између доживљеног и одглумљеног, између пуноће и ништавила карактера, борио за тајну глумачке вишезначности. У тој потрази је било дечије радозналости, понесености, али и аналитичности којом је успевао да усклади најређа и најсложенија стања. Као свестран глумац коме су грађа и тело улоге главни циљ, Љубиша је постепено, прецизном глумачком радњом, стизао до траженог карактера. Свака од његових касних, зрелих улога, његових чудесних стараца, које добро памти моја генерација, била је бујна и садржајна. У исто време, исмејана и огољена у свом крајњем уобличењу.

Гледали смо га са дивљењем и питали се како је све то постизао. Улогу је препознавао још на читалачким пробама. Као темељан уметник, до ње је, ипак, стизао забилазним путем. Разделио би је до најситнијих детаља, проницао својим певним и баршунастим баритоном у њена карактерна својства, испитивао њену осећајност и телесност а онда, поругом и наглим ритмичким променама, прелазео у другу крајност. Из грађења и рушења, из збиље и подсмеха, помањала се целина улоге и трагикомедија доведена до савршенства.

Као да се насмејано и разиграно тело ругало свему што га је заокупљало и бринуло. Љубишина дубина није одолевала том подсмеху који је од рођења носио у свом ведром “чивијашком” менталитету, у нескривеном шеретлуку и чапкунству. Подсмевао се често идејама “вишег реда” разоткривајући лаж која не служи малом, обичном човеку. Поистове- ћујући се са таквим човеком Љубиша се, са осмехом и сузом у оку, поигравао људским слабостима. Сталним

иронијским искорацима трагао је за својим јунацима између савршенства и губитништва. Откривао је ведрину која је пролазила кроз паклене муке. И поред снажне Љубишине експресивности у његовим улогама је било много детаља и нијанси, оштроумног запажања и запитаности које се допуњују и оплођују. Предосећањем расног глумца, пробраним средствима и изграђеним стилем, он сву сложеност своје уметности чини, истовремено, једноставном и двосмисленим.

Не откривајући нам шта је предузео у себи и око себе, остављао је утисак човека који темељно познаје живот, који га разуме и поседује савршену меру његовог преобликовања у уметност глуме, човека који у потрази за суштином те метаморфозе проналази разне могућности за њено остварење. И када се опредељују, његови ликови се поругом супротстављају том “сврставању”. Он сам поругом задржава критички однос према карактеру који тумачи. Иако глумац потресне и сугестивне дубине, своју критичност је често градио и увежбаним гегом, изразитом маском или живописним костимом у чијем би креирању и сам учествовао. Тако би често затамњену светлост драмске улоге ослобађао урођених стега и своју креацију уздизао до симбола са хуморним просветљењем. “Нову улогу као и судбину треба проживети” – говорио је Љубиша. А овладати судбином и преузети одговорност за њу исто је што и предвидети истину. Предвидети истину у позоришту тешко је као и савладати неоклад између глумчеве свести и улоге у настајању. Исмевањем тог несклада Љубишине улоге су добијале на бујности и постизале снажну међузависност са публиком. Тако је хумор који се рађао на сцени постајао мајсторски коментар Љубишине поетике. У том хумору било је много топлине и озарења, изузетног и само њему својственог нерва за лепоту, племенитост и доброту.

Љубопитљивих, скоро дечијих очију, тмуран или болно насмејан, често је био сам и одсутан. У току проба није много говорио. Постављао је ретка питања која су се тицала мизансцена или неког посебног, пробраног геста којим би дискретно испољавао нутрину улоге. На сцени је сијао двоструким сјајем: подсећао нас је да сем малих и великих глумаца, сцена савршено препознаје и раздваја добре од рђавих људи. Они који су проводили са њим време изван позоришта, знали су да је у току проба било немогуће одвојити човека од глумца у њему. Као сви велики глумци, своја стања је “исијавао” не показујући их. Говорио је да се занатом не сме опчињавати. Занат је само средство да би се изнедрила суштина. Говорио је да је сцена без енергије и племенитости одбрана сујете и жаловости, а позориште без утопије – тврђава испразности. Једна од главних особина у Љубишиној игри било је осећање несебичности. У њој се потврђивао и осмишљавао. Несебичност је за њега врста блиског, породичног односа са публиком и партнером на сцени. У том односу он је хомо луденс који кроз игру обнавља себе и све око себе. У озлојеђености и одустајању од живота, у одсутности и тишини медитирања, у ишчекивању блиске смрти, Љубишин трагични Дантон нагло почиње да се брани црнохуморним досеткама. Изненадном променом ритма и неочекиваним, изненађујућим динамизмом, велики глумац исмева безизлаз свога јунака. Ти тренуци поруге остали су нам у сећању као најблиставија глумачка неочекиваност на нашим сценама. Као најшармантније исмејана смрт.

У дилетантској трупи глумаца – занатлија, његов ткач Калем из Шекспировог Сна летње ноћи,

жели да одигра све улоге: “Дајте ми лава, дајте ми лава да играм.” У сцени са сјајним Мијом Алексићем, док се подсмевају сукобима на пробама, он се, са много духа, руга позоришном “фолклору”, самољубљу и глумачкој сујети. Дланом, као апотекарском вагом, прецизно мери тежину свитка, на коме је његова преписана улога, верујући да мери тежину и значај саме улоге. Када га Пук претвори у магарца он бестидно њаче својим моћним гласом. У другом делу представе, у сцени између Пирама и Тизбе, поруга глумачкој братији достиже врхунац:

Љубишин већ умрли Пирам неочекивано се буди из смрти, клања се публици да би изнудио још један аплауз, а онда, у трену, поново умро. Андерј Хинг: Освајач, Рада Ђуричин као Гаетана и Љубиша Јовановић као Фелипе, режија Миленко Маричић, Театар “Бојан Ступица”, 1970. Понављао би то неколико пута и изазивао одушевљење у гледалишту. Снажним глумачким заносом, озарењем и топлином, Љубиша у тој игрији на самој ивици каркатуралности, уз салве аплауза, целој сцени дарује богато ренесансно сазвучје. Исмевање глумачких слабости, широк регистар глумачких средстава којима се то постиже и, пре свега, Љубишина неодољива вера у чудо позоришта, чини његову поругу оплемењеном и безболном.

Смејемо се Калемовој глумачкој неситости и глади за игром, препуштајући се, истовремено, Љубишиној надахнутој игри као тријумфу наше уметности. Све његове улоге биле су живе и рељефне. Ликови проучени и проживљени у свакодневици. Као да је јарким бојама преко себе сликао свој живот. Богатим наносом свеже хуморности мирио је несклад својих јунака са њиховим манама. Без заједљивости и моралисања. Са благим подсмехом и симпатијом према карактеру којему се подсмева. Љубиша је био глумац непрестаних изненађења у којима ври и трепери пуна реалност. Она се код њега често претапала у најинтимнију поезију. Налазећ и потајне везе између свога живота и појединих улога, приморавао нас је на јасније уочавање и памћење такве блискости. Његови знаковити детаљи, блага мимичка доигравања и дискретна гестуалност, били су тако живо и сугестивно подвучени да их и данас, деценијама после Љубишине смрти, савршено памтимо. И данас нам те креације искрсавају пред очима као чудо које можемо прстима дотаћи.

Његовог трагичног Андрукз антологијске представе Кад су цветале тикве, коју је Јосип Броз скинуо са репертоара, памтимо по снажним и дрхтавим вилицама утонутим у рамена, по умашћеним, запитаним, неодлучним рукама које би да пригрле сина на растанку, по тихом, отежалом кораку губитника, по трагичној и немоћној тишини која наслућује пропаст целе породице. И данас се ти знаци великог глумца обнављају у нашем памћењу, као и само позориште у свом непрестаном и неограниченом врењу времена. Још увек осећамо ону притајену и осетљиву топлину Љубишине хуманости. Она нам кроз време поручује да се у нашем непостојаном и променљивом животу човечије срце тешко мења.

* * * Девете глумачке свечаности “Миљивоје Живановић”, одржане у Пожаревцу од 2. до 8. априла 2004. године, отворио је својом беседом о Љубиши Јовановићу драмски уметник Гојко Шантић.

После прочитаног есеја “Поруга трагикомедије”, Шантић се обратио јавности следећим Апелом: АПЕЛ Српско позориште и српско глумиште очекују од оних који су донели несмотрену одлуку о укидању “Свечаности Љубиша Јовановић” и брисању Љубишиног имена с позоришта у његовом родном Шапцу, да ту одлуку преиспитају и пониште. Људски је признати грешку.

Српска позоришна јавност би вам била захвална. Оданост српског позоришта овом великану сцене трајаће и после нас.

Хвала на разумевању и подршци.